

őket, szinte lehetetlen vállalkozás. Sajnos, a kis kötetben szereplő fordítások sem sikerültek mindig szerencsésen, a műfordítók például nem vették tekintetbe az eredeti alkotásokban lévő nyelvi játékokat (alliterációk, szórendszerkesztés, szóhasználati sajátosságok), s ugyanígy nem vették tekintetbe a magyar hangzóhosszúságokat sem („Pannoniára zudult”, „kétszínű lombjával”, „sűrű lombu Maenaloson” stb.). Nem lehet helyeselni azt a németes, a mai magyar nyelvhasználatban már nem élő szokást sem, ahogy a latin neveket kezelik, például, hogy Nicasius Ellebodiust *Nikáz*nak nevezik. Többször megváltoztatták a latin nevekben is a hangzóhosszúságot, így ahol az eredeti latin versben *Trivia* szerepel (három rövid szótaggal), ott a magyar műfordításban *Trívia* áll (két hosszú *i*-vel).

A szépen kiállított kötetecske a Magyar Iparművészeti Főiskola Typo-grafikai tanszékén készült, Molnár Ferenc negyedéves hallgató tervezte Haiman György és Kiss István tanárok vezetésével. Elegáns, tetszetős formában, sajtóhiba nélkül. Szalay Ágnes kis kötetével a humanizmus kutatás egy értékes és szép kiadványhoz jutott. De sajnos, csak azok, akik valamilyen úton-módon hozzájutottak a kötethez, ugyanis a kiadvány nem került könyvkereskedelmi forgalomba.

Uray Piroska

J. [így!] Argenti iratai. – Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről. 1603–1623. Gyűjtötte és sajtó alá rend. Veress Endre. Szeged, JATE Bölcsészettudományi Kara 1983. XLVIII, 237 l. (Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. 7.)

Giovanni Argenti (1561–1626) olasz származású jezsuita atya a rend megbízásából 1602-ben érkezett Erdélybe. 1603-ban, mikor a kolozsvári polgárok megtámadták, kifosztották és lerombolták a jezsuiták kollégiumát, rendtársaival együtt menekülnie kellett az országból. Többször visszatért ugyan (1604-ben erdélyi viceprovinciálisá nevezték ki), de a politikai helyzet alakulása szerint ismételtelen távozni kényszerült – 1607-ben immár véglegesen. 1608-tól ausztriai, 1618-tól pedig lengyel provinciálisként működött tovább.

Veress Endre összegyűjtötte magyar vonatkozású írásait, melyek most rendhagyó formában láttak napvilágot. A forráskiadvány megjelenésére a 40-es években már többször történt kísérlet, 1948-ban Pécsen még tördelt korrektúralevonat is készült belőle, de kiadására ak-

kor mégsem került sor. Most a szegedi Adattár sorozatban e tördelt korrektúralevonat Veress Endre által javított példányának a fényképmásolata jelent meg.

A kötet Veress Endre bevezető tanulmánya után Argenti: *De rebus Societatis Iesu in regno Poloniae* (Krakkó, 1620) c. könyvének magyar vonatkozású fejezeteit tartalmazza *De Transylvania* és *De Hungaria* címen, valamint Argentinak az ugyancsak ebben a könyvben megjelent 1605-ös medgyesi és 1607-es kolozsvári országgyűlésen elmondott beszédeit. Veress Endre római kutatásai során megállapította, hogy az általa kiadott *Fontes Rerum Transylvanicarum V.* kötetében megjelent *Annuae Litterae Societatis Iesu* sorozat 1603–1607 között Erdélyre vonatkozó része Argenti egy kézírata alapján készült. Ebben a kötetben közli az eredeti kéziratból elhagyott, eddig kiadatlan részeket is, utalva arra, hogy hová kell beilleszteni ezeket a kiegészítéseket korábbi kiadványa szövegébe. Az Argenti műveiből vett szövegeket egy 50 darabból álló latin, illetve olasz nyelvű epistolarium követi, majd egy függelék, mely a jezsuita kollégium 1603-as kifosztása után a kárról felvett jegyzőkönyveket tartalmazza, valamint Argenti feljegyzését egy szülőbérlettel kapcsolatban. A kötetet Benda Kálmán utószava zárja.

Mind az utószó, mind a kiadó jegyzete hangsúlyozza, hogy ez a könyv – talán éppen, mert oly hosszú ideig készült – Veress Endre leggonoszabb munkája. Jelentősége van ennek a megjegyzésnek, hiszen közismert, hogy Veress hatalmas mennyiségben publikált fontos forrásanyagokat, de ezek a szövegkiadások nem felelnek meg a tudományos igényeknek, sokszor pontatlank, hiányosak, megbízhatatlanok.

Meglehet, Veressnek valóban ez a legalaposabban előkészített könyve, mégsem vethetjük el gyanakvásunkat a szövegközlés pontosságát illetően; hibák bőven akadnak itt is. Egy példát említenék: a 2. sz., az egyik legfontosabb forrásanyagot tartalmazó levél végén (p. 106) Veress közli, hogy a kiadás alapjául szolgáló kézirat szövegénél bővebb a levél nyomtatott variánsa, s a bővítéseket – megfelelő magyarázó jegyzetek kíséretében – bevette a kiadásba. Ilyen értelmű jegyzeteket azonban sehol nem találunk, olyanok viszont igen (63, 79), melyek arról tanúszkodnak, hogy a nyomtatványból hiányoznak a kézirat szövegének egyes mondatai.

Az amúgy is pontatlan szövegkritikai jegyzetek javítását a korrektúralevonatban ráadásul Veress nem végezte el, sok zavaró hiba, hiány ma-

radt bennük, nyilvánvalóan a munka befejezettségéből adódóan.

Arra pedig Benda Kálmán is felhívta a figyelmet az utószóban, hogy milyen pontatlanok a magyar nyelvű kivonatok, melyeket Veress a levelek előtt közöl; s hogy az Argenti életrajzát és a jezsuiták erdélyi történetét bemutató bevezető tanulmány sem felel meg mindenben az utána következő források tartalmának. Benda Kálmán példáinak sorát bőven lehetne folytatni, itt csak egy kultúrtörténeti vonatkozású mozzanatot említek. A kolozsvári kollégium kifosztása után készült jegyzőkönyvek némi információval szolgálnak a jezsuita könyvtár egykori állományára vonatkozóan is. Veress ennek értékelése során a bevezetőben azt írja, hogy ifjabb Heltai Gáspár, aki igyekezett megmenteni a könyvtárból, amit csak lehetett, egyebek között egy Calepinus-féle szótárt is elhozott. „Hogy ez utóbbi nálunk is milyen elterjedt mű volt, mutatja az is, hogy a vizsgálat alkalmával még további két példánya került elő” – állítja Veress Endre (p. IX.). A jegyzőkönyvekben viszont nem még kettő, de még négy példánya bukkan fel!

E példák arra figyelmeztetnek, hogy ellenőrzés nélkül nem tanácsos felhasználni Veress Endre tanulmányának és jegyzeteinek az adatait, s a szövegeket illetően is csak a kiadó által ellenőrzött magyarországi forrásanyag pontosságában lehetünk egészen biztosak.

Ami a bevezető tanulmány szemléletét illeti, Veress Endre meglehetősen egyoldalúsággal, s némi elfogultsággal a jezsuiták működésének pozitív vallás- és kultúrtörténeti szerepét hangsúlyozza, politikai tevékenységüket azonban nem értékeli reálisan, s tanulmányának több megállapítása megírásának idejéből adódóan mára már elavult.

Benda Kálmán utószava megfelelően pótolja a bevezető e hiányosságait. Veress Endre kiadói tevékenységének összefoglaló értékelése és az e kötethez fűzött kritikai megjegyzések után (melyeknek egyetlen szépséghibája, hogy éppen a Veress pontatlanságát illusztráló részlet lapszámhivatkozása nem pontos! – p. 220.), a legújabb szakirodalomra utalva Benda Kálmán rövid életrajzot közöl az Erdélyben működő vezető jezsuitákról, jellemzi politikai tevékenységüket, s fennmaradt írásaikat. Argenti iratainak forrásértékéről így ír: „Az 1603-as kolozsvári eseményekre, a jezsuita iskola és rendház feldúlására Argenti a legfőbb forrás... A Bocskai-szabadságharc erdélyi ellentétére, az országgyűlési tárgyalásokra megint csak a legfontosabb tanú. Még inkább áll ez az 1607–1608-as erdélyi és magyarországi ese-

ményekre. Olyan konkrét részleteket ismertet Rákóczi Zsigmond, az erdélyi és magyarországi rendek, valamint Mátyás főherceg álláspontjára, a velük való tárgyalások részleteire, amit sehonnan máshonnan nem tudhatunk meg.” (p. 227–228.)

Az Argenti-kötet igen értékes, izgalmas forrásanyagot nyújt – híven az Adattár sorozat eddigi kötetéhez –, ezért érdemes volt e meg nem jelent könyv „reprint” kiadására vállalkozni, oly sok hibája ellenére is.

Kovács Zsuzsa

Tózsér Árpád: Régi költők – mai tanulságok.
Bratislava, 1984. Madách, 215 l.

Tózsér Árpád a csehszlovákiai magyar irodalom „harmadik nemzedék”-ének középgenerációs tagja, kellemes meglepetéssel szolgál ezzel a kötettel. A régi magyar irodalom három alakjáról, Szenci Molnár Albertről, Amadé Lászlóról és Baróti Szabó Dávidról ír tanulmányt. Előszavában – Németh Lászlóra utalva – „az én katedrám”-ról beszél. A nyitrai Pedagógiai Főiskolán tartott előadásaira hivatkozik, ezekből ragad ki három részletet, amelyek igen elgondolkodtatók. Nemcsak abból a szempontból, hogy Nyitrán ilyen színvonalú előadások folyhattak, hanem abból a szempontból is, hogy egy csehszlovákiai magyar író és irodalomtörténész mit érez a magáénak. Ugyanakkor a három költőről, akiről szól, olyan újat mond, olyan összefüggéseket fedez fel, hogy azokat az egyetemes magyar irodalomtörténetírás sem hanyagolhatja el.

Szenci Molnár Albert nyitja a sort. Tózsér szubjektív módon kezdi: csaknem bűnbánóan vallja be, hogy amikor születésének 400. évfordulóját ünnepelték, az egész magyar nyelvterületen megemlékeztek róla, csak éppen a szülőföldje hallgatott. Most sem az egész műről ír tanulmányt, hanem egy vonását emeli ki: zsoldárfordításainak reneszánsz jellegét. A költő a Marot-, Béza- és Lobwasser-zsoldárok formai sokféleségét tartva szemé előtt fordít, sőt, a fordított zsoldárok eredeti jambikus lejtését más metrumokkal, első sorban magyaros ritmusokkal váltogatja, s „ebben a formai változatosságban felfedezi a változó, az elbukó és felemelkedő ember lírai képét, és – a zsoldárok hőisébe önmagát, lelki válságait, változó életét beleérezve – újraterezté azt”. Szenci Molnár Albert így lesz Tózsér jellemzésében a magyar reneszánsz tipikus képviselője, aki a ma-